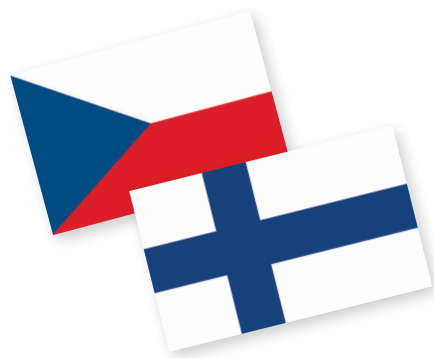

Näköala TŠEKKIIN

Suomi-Tšekki-seura ry:n julkaisu 2/2024

Suomi-Tšekki-seura ry

www.suomi-tsekki-seura.fi
info@suomi-tsekki-seura.fi

Jäsenmaksu vuonna 2025: 25 e

65. vuosikerta

Näköala TŠEKKIIN

Näköala Tšekkiin on Suomi-Tšekki-seura ry:n virallinen jäsenlehti, joka ilmestyy 1-2 kertaa vuodessa ja postitetaan kaikille seuran jäsenille sekä yhteistyökumppaneille.

Julkaisija:

Suomi-Tšekki-seura ry

Päätoimittaja:

Jari Aula, jariaula@gmail.com

Lehden toimituskunta:

Jari Aula, Heikki Larmola, Petteri Peuranen

Lehteen kirjoittaneet vastaavat kaikki omista kirjoituksistaan.

Taitto: Nina Närhi

Etukansi: Prahan Vanhaakaupunkia, Havelská-kadun ja Melantrichovan risteys, taustalla Havelské tržiště. Kuva: Matti Rinne

Takakansi: Petřínská rozhledna -näköalatorni, "Pikku-Eiffel" vuodelta 1891, korkeus 63,5 metriä (pariisilainen esikuva 328 m). Kuva: Petteri Peuranen

Muut kuvat (ellei toisin mainittu): Wikipedia.

ISSN: 1459-420X

Painopaikka: Taktiili 2025

SISÄLLYS

Puheenjohtajan palsta s. 3

Jari Aula

Böömin kuningas Kaarle IV, jatko-osa s. 4

Heikki Larmola

Tšekki Frankfurtin kirjamessuilla 2025 s. 9

Petra Virtanen

Tšekkiläinen impressionisti Antonín Slavíček s. 12

Eero Kettunen

Uusia kaunokirjallisia käännöksiä tšekin kielestä s. 17

Prahan neljä kuuluisaa defenstraatiota s. 18

Heikki Larmola

© KUVA: PETTERI PEURANEN

Pyhän Vítuksen katedraali U Prašného mostu -kadulta (tammikuu 2010).

Jari Aula

Vuosi vaihtuu ja toiminta jatkuu

Vuosi on vierähtänyt ja uusi alkanut. Suomi-Tšekki-seura jatkaa kunniakasta taivaltaan uusin kujein ja haastein.

Viimekeväinen vuosikokous käsitteli sääntöjen mukaisesti ja hyväksyi seuran tilinpäätöksen ja toimintakertomuksen vuodelta 2023 sekä vahvisti toimintasuunnitelman ja talousarvion vuodelle 2024. Vuosikokous järjestettiin tuttuun tapaan etäyhteydellä.

Hallituksessa jatkavat puheenjohtaja **Jari Aulan** lisäksi **Blanka Lemmetyinen**, **Lauri Vihma** ja **Petteri Peuranen**. Seuramme pitkäaikaisena sihteerinä jatkaa Lauri Vihma.

Päivitämme Facebook-profilissa ajankohtaista tietoa seuramme toiminnasta ja uutisia Tšekin tasavallasta.

Suomi-Tšekki-seura pyrkii mahdollisuuksien mukaan edistämään kulttuuri-, urheilu- ja muuta toimintaa Suomen ja Tšekin välillä. Seuramme

kotisivuilla ilmoitetaan säännöllisesti Tšekkiin liittyvistä tapahtumista, joihin seuran jäsenet ovat suuresti tervetulleita. Seuran hallitus pitää erittäin tärkeänä sitä, että voisimme jatkossakin julkaista Näköala Tšekkiin -lehteä paperiversiona sisällöstä ja laadusta tinkimättä. Tavoitteena on, että lehti ilmestyisi edelleen kahdesti vuodessa.

Seura pitää tärkeänä, että lehden avulla pidetään yhteyttä seuran jäseniin. Toivomme, että käytte myös kotisivuillamme ja otatte yhteyttä seuran hallitukseen, mikäli teillä on ideoita toimintamme kehittämiseksi – kaikki uudet ajatukset raikastavat ilmaa!

Uudet, aktiiviset jäsenet ovat enemmän kuin tervetulleita. Tuokaa myös rohkeasti esiin juttuideoitanne Näköala Tšekkiin -lehteen vapaavalintaisista Tšekkiin liittyvistä aiheista.

Toivotan kaikille Suomi-Tšekki-seuran jäsenille mukavaa ja antoisaa vuotta 2025!

Kruununprinssi Kaarle isänsä sijaishallitsijana

(jatkoa edellisestä numerosta)

Heikki Larmola

Vanhempi hallitsija **Jan** halusi jollain tavalla ankkuroida ja legitimoida poikansa vallankäytön nimittämällä hänet vuodenvaihteessa 1333-1334 Määrin (Moravan) markkreiviksi, jota asemaa aiemmatkin kruununperijät olivat käyttäneet odotellessaan varsinaisen kuninkaan valtaistuimen vapautumista. Se ei kuitenkaan rajoittanut poika-**Karelin** vallankäyttöä pelkästään Määriin, vaan hän saattoi hallita kaikkia Böömin kruununmaita koko sen pitkän ajan, kun Jan pysytteli poissa maasta tavanomaiseen tapaansa.

Tästä varsinaisesti alkoi Böömin kuningaskunnassa Luxemburg-ruhtinaiden, isän ja pojan, kaksoisvalta. Karelin asema kuitenkin vahvistui kuningaskunnassa melko nopeasti hänen oman tarmokkuutensa ja määrätietoisuutensa ansiosta. Erimielisyyksien varalta Jan-kuningas halusi kuitenkin estää poikaansa saamasta kuninkaan arvoa, vaikka samalla halusi-kin tälle riittävän edustuksellisen ja arvovaltaisen, arvokkaan aseman asioiden hoitamiseksi. Nuori markkreivi otti aloitteen ja tarttui ripeästi odottaviin tehtäviin. Hän tosin asui edelleen Prahassa, mutta matkusti jo joulukuussa 1333 Budyšiniin ja Žitavaan oppiakseen tuntemaan maataan. Vuoden 1334 alussa Prahan Vanhankaupungin edustajat luovuttivat hänelle rahasummana kaksi tusinaa 60 yksikön tšekkiläistä grošsia, mikä tarkoittaa 1440 grošsia osittain

kuninkaallisten velkojen maksuun. Maan aatelisto myönsi kruununprinssille eli Määrin markkreiville oikeuden kerätä julkisen hallinnon tarvitsemia veroja.

Nuorta kuninkaan poikaa odotti vaativa työ saattaa hallitsijan valta ja oikeudellinen järjestys uudelleen voimaan. Hän ryhtyi vaivalloisiin ja hankaliin tehtäviinsä nuoruuden tarmolla ja kunnianhimoisesti panakseen täytäntöön päämääränsä tukena mielikuvat, tietämys ja siihenastiset kokemukset. Hän luotti lujasti Ranskan hoviin ja sen ympäristöön levinneisiin käsityksiin käyttäen hyväkseen Sorbonnen yliopistossa Pariisissa opiskeluaikoinaan oppimaansa oikeusteoriaa. Hänen johdonmukainen suhtautumisensa ja tarkkaavaisuutensa kansainvälisissä suhteissa, pyrkimys tuoda tšekkiläiseen elinpiiriin edistyksellisiä eurooppalaisia virikkeitä, varsinkin romaanisista kulttuuripiireistä, olivat hänen suunnitelmiansa keskeisin osa. Hänen mielestään tärkein edellytys korjata Böömin kuningaskunnan onneton tila oli uudistaa keskitetty ja itsenäinen hallitsijan valta, joka määrittäisi, millaista sisä- ja ulkopoliittikkaa maassa olisi määrä harjoittaa. (Petr Čornej, "Dějiny zemí Koruny české", dil I, 1992, s. 108)

Arvioitaessa kruununprinssi Karelia henkilönä on välttämätöntä ottaa huomioon muuan seikka. Kruununperijänä hän palasi varhaislapsuutensa jälkeen edistyneiltä ja kehittyneiltä ranskalaisilta ja italialaisilta alueilta takaisin synnyinmaahansa, jonne goitiikka oli juurtunut hyvin verkkaisesti ja -huolimatta jyrkästä kehityksestä viimeisten Přemyslidien aikoina - edellytykset korkeammalle sivistykselle olivat vasta syntymässä. Hän oli palannut maahan, jossa vasta tutustuttiin kulttuurisiin virtauksiin, jotka sen sijaan Länsi-Euroopassa olivat olleet valtavirtauksina jo 1100- ja 1200-luvuilla. Böömin kuningaskunta laahautui kehityksessään suunnilleen 50 tai 100 vuotta edistyneen Ranskan perässä. Tästä syystä sydänkeskiaika vallitsi Böömin kuningaskunnassa vielä 1200-luvun lopussa ja 1300-luvun kolmena ensimmäisenä neljänneksenä. Sen sijaan Länsi-Eurooppa eli jo myöhäiskeskiaikaa ja Italiassa syntyi renessanssi. Böömin kuningaskunnassa oli kuitenkin jo edeltäneinä ajanjaksoina syntynyt edellytykset kehittyneempien maiden etumatkan tavoittamiseksi. Kun valtaistuimen perisi kyvykäs, sivistynyt ja itsevarma hallitsija, etumatka supistuisi kiihtyvällä nopeudella.

(Čornej, "Dějiny zemí Koruny české"... s. 108)

Kuninkaallinen omaisuus oli suureksi osaksi ollut velkojen panttina muiden hallussa. Hankkiakseen panttatut kuninkaalliset linnat ja kaupungit takaisin alaisuuteensa Karel tarvitsi paljon varoja, ja se oli ongelma. Tšekkiläinen tutkija **Miloslav Polívka** väittää, ettei kruununperijän tätä tarkoitusta varten hankkimien varojen alkuperä ole täysin tiedossa. Mutta osan hän arvelee olleen peräisin varsinkin Kutná Horan hopeakaivoksista ja sen tuotoista. Toisaalta Karel joutui tuolloin jakamaan nämä tuotot isänsä kanssa, joka ei ollut mikään talousnero, vaan hiukan **Cervantesin** luoman *Don Quijoten* tyyppinen ritari, ikään kuin hänkin olisi ahminut liikaa ritariormaneja Cervantesin lähes 300 vuotta myöhem-

©KUVA: WIKIPEDIA

Kaarle IV, Tšekin ja Rooman kuningas.

min luoman romaanihahmon tavoin sen sijaan, että olisi pitänyt huolta valtakuntansa taloudesta. Aina-kin Jan piti jo osin aikansa eläneistä ritari-ihanteista tiukasti kiinni jopa oman kuninkaallisen asemansa ja valtakuntansa edun kustannuksella. Kuriositeettina voi mainita, että Don Miguel de Cervantes Saavedra kuoli tasan 300 vuotta myöhemmin kuin Määrin markkreivi ja tuleva keisari Karel IV syntyi. Samana vuonna kuoli Espanjan ja Cervantesin vihollinen, Britannian kirjallinen suurmies **William Shakespeare**.

Jostain ne rahat kuitenkin saatiin. Jo Miloslav Polívka arvioi, että lisälainojen ja lahjoitusten lisäksi Karel käytti valtaannousunsa ja puolisonsa saapumisen luomaa tilaisuutta hyväkseen säätämällä ylimääräisen veron näiden tapahtumien johdosta. Lisäksi rahaa kertyi, kun hän vahvisti ylimystön ja ennen kaikkea kaupunkien nauttimat etuoikeudet, paitsi Böömissä eli varsinaisessa Tšekissä ja Määrissä, myös muissa naapurimaissa, jotka hänen isänsä oli hankkinut ulkopoliittisilla menestyksillään Böömin kruunulle. Kaupungit maksoivat mielellään huomattaviakin summia tulevan kuninkaan suopeutta ylläpitääkseen. Näin kaupungit saattoivat edelleen kehittää kaupallisia verkostojaan ja niiden kauppiaat hyödyntää kauttakulkuväyliä, joita kulki ristiin rastiin ympäri Böömin kruununmaita.

Myös muut tutkijat ovat arvelleet, että saamallaan lahjoituksilla ja keräämillään veroilla Määrin nuori markkreivi Karel saattoi piankin lunastaa kuninkaallisten velkojen, jo Janin ottamien, vastineeksi kiinnitettyinä olleita kuninkaallisia linnoja, kuten esimerkiksi Keski-Böömissä sijaitsevat Přemyslien aikaiset Křivoklatin ja Týřovin linnat. Näistä jälkimmäisessä mm. **Jindřich Lipálainen**, Karelin isän epäluotettava luottomies ja vaarallinen kilpailija, ehti olla vankina. Nuori kruununperillinen ja markkreivi näki paljon vaivaa hankkiakseen takaisin suoran vaikutusvaltansa alaisuuteen entisiä tärkeitä kuninkaallisia kaupunkeja, kuten Kouřim, Jihlava, Ústí nad Labem, Hradec Králové, Tachov, Trutnov ja Písek. Kouřim oli keski- ja uuden ajan alussa merkittävä kaupunki, joka menetti merkitystään Kutná Horalle ja Kolínille. Mutta lisäksi Kouřimissa väitetään sijaitsevan Euroopan astronomisen keskipisteen. Tämä lienee kuitenkin vain tšekkiläinen väite, jota on haastettu tiettävästi Liettuassa saakka –

Kaarle IV:n kultainen bulla.

maaehdokkaista keskipisteen hallitsijoiksi on useita, kuten Puola ja Slovakia. Euroopan keskipiste on yhtä epämääräinen käsite kuin maanosamme rajat varsinkin Kaukasuksella; oikeastaan Eurooppa on vain Aasian röpelöinen, länteen pistävä niemimaa, jota sen asukkaat pitävät vain kristillisen kulttuurinsa vuoksi ja erillistä identiteettiään – ja ihonsa väriä – korostaakseen omana kokonaisuutenaan.

Isäänsä parempaa poliittista pelisilmää osoittaen Karel antoi myös niin böömiläisille kuin määriläisille luostareille huomattavia etuoikeuksia ja oikeudellisen immunitetin. Tässä mahdollisesti jo heijastui hänen pyrkimyksensä pitää hyviä suhteita hengellisen säätyyn itse paavista alaspäin tasapainottaakseen näin aatelin vaikutusvaltaa. Se osoittautuikin melko pian taitavammaksi sisäpolitiikaksi kuin hänen isänsä harjoittama, Jan kun ei ollut välittänyt tarpeeksi kirkollisesta organisaatiosta ja pappissäädyn intresseistä tasapainottamaan aatelin ylivertaista asemaa Böömin kuningaskunnan tuonaikaisessa feodaalisessa yhteiskunnassa varmistaakseen oman valtopoliittisen selustansa.

Nuori markkreivi Karel sen sijaan loi läheiset suhteet kotimaiseen kirkolliseen hierarkiaan, etenkin Prahan piispaan **Jan IV Dražiceen**, joka oli syntynyt eteläböömiläisestä Dražicen kylästä. Tämä oli vasta palannut matkaltaan paavien tuolloisesta

sijoituspaikasta Avignonista. Piispan osakseen saama suosio ei perustunut pelkästään hänen pyrkimysiinsä kirkollisten olojen järjestämiseksi, vaan myös hänen mukanaan tuomiinsa ranskalaisvaikutteisiin arkkitehtuurissa ja taiteissa, olihan Ranska näissä asioissa Böömiä paljon edellä ja merkittävä läntinen suurvalta. Tämä oli tietenkin mieluista Määrin markkreiville, kruununperijälle, jolla itselläänkin oli jo kasvuympäristönsä vuoksi ja osin isänsä peruja pysyvästi likeiset siteet Ranskaan.

Määrissä nuori sijaishallitsija tukeutui Olomoucin piispaan **Jan Volekiin**, jolla myös oli useita tärkeitä virkoja hallussaan Böömin kruununmaissa. Siten markkreivi oli varmistanut selustansa kotimaisen kirkollisen hierarkian osalta.

Myös useat ulkomaiset huomattavat kirkonmiehet antoivat Böömin kruununmaiden nuorelle sijaishal-

litsijalle huomattavaa konkreettista tukea. Näistä on mainittava Trierin arkkipiispa **Balduin** sekä Karelin Pariisin aikainen opettaja, piispa ja Ranskan kuninkaallisen neuvoston jäsen, **Pierre de Rosière**, tuleva paavi Klemens VI.

Nuori kruununperijä osasi myös olla isäänsä varovaisempi kotimaista ylimystöä kohdellessaan. Ensinnäkin hän uudisti joukon valtakunnan ja hovin virkoja. Niihin hän nimitti juuri niitä ylimyksiä, joiden kanssa hän oli neuvotellut paluustaan Meranossa, ja jotka olivat seuranneet häntä saattueena sieltä asti kotimaahan ja tukeneet Karelia hänen uudistuksissaan. Siten esimerkiksi vanhaa aristokratiaa edustaneista paroni **Petr z Rožmberkasta** tuli hänen ylimmäinen kamariherransa ja **Vilém z Landštejnasta** tämän varamies. Kummatkin herrat olivat muiden kilpailevien ylimysten lailla juonitelleet ja myös aseellisesti kamppailleet vallasta ja etuoikeuksiensa puolesta Karelin isää kuningas **Jan Lucemburskýa** vastaan. Uusissa oloissa heistä tuli Janin pojan, kruununprinssin ja Määrin markkreivin uskollisia tukijoita.

Karel panosti paljon Prahan kuninkaan linnan rakentamiseen. Sen oli määrä seurata ranskalaista tyyliä Ranskan kuninkaan linnan mallin mukaisesti. Hän kiirehti kovin sen rakentamista, koska hän halusi kutsua ranskalaisen puolisonsa **Blanche de Valois'n** sinne. Karel ei kuitenkaan malttanut odottaa rakennuksen valmistumista ja viimeistelyä, vaan kutsui puolisonsa sinne niin pian kuin hallitsijaparin asumiselle välttämättömät olosuhteet oli saatu kuntoon. Prinsessa tai Määrin markkreivitär Blanche saapui Prahaan 12.6.1334 mukanaan lukuisa seurue ranskalaista hoviväkeä. Blanchen seurue herätti tšekkiläisissä asukkaissa suurta hämmennystä ja sekavia tunteita. Saapuneet hovilaiset häikäisivät katsojien silmiä upealla pukuloistollaan, jollaista tšekit eivät milloinkaan ennen olleet nähneet. Toisaalta, vieraskielinen käsittämätön puhe herätti tšekkiläisessä yläluokassa epämurkavia vierauden tunteita. Tuon ajan ehkä tunnetuin tšekkiläinen kirjailija **Petr Žitavský** ihaili laatimassaan kronikassa ensin prinsessa Blanchen vaikuttavaa kauneutta, mutta valitti sitä, että prinsessa puhui aluksi vain ranskaa. Sittemmin tämä oppi saksaa, mutta tšekin kielen oppiminen vaati häneltä enemmän vaivaa. Siksi Blanche puhui tuohon aikaan tavallisesti kaikis-

©KUVA: WIKIPEDIA

Jan Očko Vlašimilaisen votiivitaulu vuodelta 1370.

sa kuninkaallisissa kaupungeissa ja kuninkaallisissa tilaisuuksissa melkein aina saksaa ja tšekkiä paljon harvemmin. Karel ei kuitenkaan halunnut kääntää aatelia vastaan, kuten hänen isänsä aiemmin, vaan hänen puolisonsa loisteli ranskalainen saattojoukko lähti paluumatkalle verraten pian. Ei hänelle ranskalaisista olisikaan ollut yhtä paljon hyötyä kuin aikoinaan hänen isälleen Janille etevistä piispallisista saksalaisista neuvonantajista ja Janin saksalais-roomalaisen keisarin poikana saamista saksalaisista sotajoukoista, joiden avulla hän saattoi edes vähän hillitä kuningaskuntansa ylimystön kapinointihaluja.

Kohta puoliset Karel ja Blanche saivat ilonaiheen,

kun 24.5.1335 heille syntyi ensimmäinen lapsi, tytär, joka sai äitinsä äidin ja Luxemburgien sukuun kuuluvan isoäidin mukaan nimekseen Margareta eli tšekkiläisittäin **Markéta**. Määrin markkreivinä Karel sai myös varustaa sisarensa **Annan** vihkiäisiin itävaltalaisen herttua **Otto von Habsburgin** kanssa. Häät pidettiin helmikuussa 1335 Znojmassa Etelä-Määrissä lähellä Itävaltaa, joten sulhasen ei tarvinnut matkustaa kauas. Vuosi 1335 oli siis varsin kiireinen, kun otetaan huomioon, että elokuusta marraskuuhun 1335 pidettiin Trenčínin-Vyšehradin kokous, jonka tuloksella Böömin kuningaskunnan Luxemburg-hallitsijoille oli varsin menestyksenkäs.

©KUVA: WIKIPEDIA

Kaarle IV
Sličný ja Marie
Luxemburgilainen,
Kaarlen setä ja tati.

Kohti Frankfurtin kirjames- sujen kunniavierasvuotta

Tšekki kirjallisuusviennin näyteikkunapaikalle vuonna 2026

©KUVA: WIKIPEDIA

Petra Virtanen

Tšekin pitkäaikainen ponnistelu Frankfurtin kirjames-
sujen valintaprosesseissa tuotti lopulta toi-
votun lopputuloksen: messujen teemamaa vuonna
2026 on Tšekki. Maan kulttuuriministeriöllä ja kir-
jallisuusviennin toimijoilla oli aihetta tuuletukseen,
kun sopimus, joka sinetöi Tšekin kunniavieraaksi,
allekirjoitettiin viime vuoden syksyllä. Valinta näy-
teikkunapaikalle maailman suurimpaan kirja-alan ta-
pahtumaan oli kuitenkin vasta ensimmäinen etappi
ja varsinainen työrupeama on vielä pahasti kesken.

Teemamaana eli kunniavieraan tittelillä Frank-
furtin kirjamesseille osallistuminen tarkoittaa käy-
tännössä sitä, että kyseisen maan kirjallisuuden ja
kulttuurin ympärille rakennetaan runsas ohjelma-
tarjonta, joka näkyy Saksassa pitkin vuotta jo ennen
lokakuksia messuja. Viisipäiväisen tapahtuman ajaksi
kyseinen valittu maa saa messualueelta käyttöönsä
ohjelmaa varten oman hallin, jonka arkkitehtuuri
suunnitellaan huolellisesti yhteistyössä messuorga-
nisaation kanssa. Ohjelmasisältö valmistellaan niin
ikään yhteistyössä, ja se ilmenee monenlaisissa muo-
doissa perinteisistä kirjailijahaastatteluista, lukuti-
laisuuksista ja paneelikeskusteluista muun muassa
näyttelyihin. Osa ohjelmasta levittäytyy Frankfur-
tissa messualueelta myös kaupungille. Tapahtuman
yleisörakenne poikkeaa kuitenkin esimerkiksi Hel-

Martin Krafl, Tšekin kirjallisuuden keskuksen johtaja.

singin kirjamesseista siten, että noin puolet yleensä
yli kaksisataatuhatpäisestä vierailijajoukosta on kir-
ja-alan ammattilaisia eri puolilta maailmaa. Messu-
hallien ovet avautuvat tavalliselle lukijayleisölle vain
viikonlopun ajaksi. Messujen päätarkoitus onkin kar-

keasti kirjallisuuden käännösoikeuksien myynti.

Aivan kylmiltään tšekit eivät teemamaavuoden valmistelutyöhön ole ryhtyneet, sillä maa oli vastaavasti kunniavieraana esillä Leipzigin kirjamessuilla vuonna 2019. Frankfurtiin valitun konseptin kehittämisessä on ammennettu oppia sekä aiemmista kokemuksista Leipzigista että muilta mailta, joiden esiintyminen teemamaana on koettu onnistuneeksi. Näihin maihin lukeutuu myös Suomi. Samaan aikaan, kun tšekkien valmistautuminen kohti parin vuoden päässä siintäviä messuja kiihtyy, Suomen esittäytymisestä teemamaana Frankfurtissa tuli juuri täyteen kymmenen vuotta.

Frankfurt-hankkeen koordinoinnista vastaa Brnosa sijaitseva Määrin maakuntakirjasto, jonka alaisuudessa toimii Prahasta käsin vuonna 2017 perustettu kirjallisuuden tiedotuskeskus, *České literární centrum*. Keskuksen johtaja **Martin Krafl** vetää messuhanketta rinnallaan kulttuuriministeriön nimittämä 22-jäseninen neuvosto, joka koostuu kirja- ja kulttuurialan ammattilaisista. Krafl valittiin vastikään myös puheenjohtajaksi ENLIT (European Network for Literary Translation) -verkostoon. Verkoston puheenjohtajuus tukee Tšekin pyrkimyksiä teemamaavuoden valmisteluissa, koska olennainen osa hanketta on käännöstyön edistäminen. Suomea verkostossa edustaa kirjallisuuden vientikeskus FILI.

Messuvuoden motoksi otettu ”Tšekki – maa meren rannalla” on jakanut maan kirjallisuuskentän mielialoja puolesta ja vastaan. Suoraan **Shakespearen Talvisesta tarinasta** poimitun lainauksen on kerrottu viittaavan Leipzigin kirjamessuilta tuttuun teemaan sekä jopa tšekkien omintakeiseen huumoriin. Leipzigissa tunnuksena käytettiin tšekkiin vaikiintunutta tervehdyssanaa ”Ahoj!”, joka tunnetaan kansainvälisesti ennen kaikkea merimiesten tervehdyksenä, ja messuosaston ulkoasussa hyödynnettiin laivaan liittyvää kuvastoa.

Moton lisäksi yleisen tarkastelun kohteeksi on otettu kulttuuriministeriön hankekokonaisuudelle varaama rahoitus, joka on valmisteluaika ja tulosten arviointi mukaan lukien vuosille 2024–2027 yhteensä 197.515.000 kruunua (noin 8 miljoonaa euroa). Suurimmat kuluerät ovat hankkeen toteuttamisen työvoimakustannukset ja korotus ministeriön myöntämien, ulkomaalaisille kustantajille tarkoitettujen käännöstukien budjettiin. Kriittiset äännet ovat muistuttaneet sitä ristiriitaisuudesta, että valtiolta löytyy varoja vientihankkeen rahoittamiseen samaan aikaan kun kirjailijoiden työn tukeminen itsessään on riittämätöntä ja harva pystyy elättämään itseään kirjailijan ammatissa. Vertailun vuoksi mainittakoon, että Frankfurtin kirjamessut ovat olleet Suomen kaikkien aikojen kallein kulttuurin vientihanke. Sen

myötä suomalaisen kirjallisuuden käännösoikeuksien myynnissä näkyi piikki, ja nyt myynti on pysähtynyt noin 300–400 ilmestyneeseen kirjaan vuodessa. Toiveet kirjallisuusviennin kasvusta elävät Suomessakin yhä edelleen. Kummassakin maassa myyntityötä tehdään kuitenkin suhteellisen pienin voimin. Tšekissä muutamilla suuremmilla kustantamoilla sitä tehdään talon sisältä, muutoin kansainvälisille markkinoille varteenotettavimpia kirjailijoita edustavien kirjallisuusagenttien määrä on laskettavissa yhden käden sormilla.

©KUVA: WIKIPEDIA

Frankfurtin keskustoria.

Tšekien tavoitteena on viedä vuoden 2026 messuille 80 kirjailijaa. Pääpaino on nykykirjailijoissa, joiden teoksista on tuoreeltaan julkaistu käännös saksaksi. Tästä syystä tämänvuotisille Prahan kirjamesseille kustannettiin joukko saksalaisia kustantajia verkostoitumaan ja kulttuuriministeriö painottaa tulevaisuudessa käännöstukipäätöksissään avustuksia erityisesti saksalaiselle kielialueelle. Uutta potentiaalista vientiteosta haetaan myös hankkeen lanseeraaman kirjoituskilpailun (Román pro Frankfurt) avulla.

Frankfurtin kirjamessujen kärjeksi on vuodesta 1988 lähtien nostettu vuosittain yksi kirjallisuusalue. Tšekki pääsee pitkän pohjustustyön päätteeksi valokeilaan, kun messut järjestetään jo 78. kerran 7.–11.10.2026. Vielä tätä ennen vuoron teemamaana saa Filippiinit. Asetelma on tsekeille haastava. Edeltävät messut tarjoavat maailmankirjallisuudelle eksoottisemman alueen esiintulon, ja näin ollen tšekien on tarkkaan mietittävä, miten tämän jälkeen herättää kansainvälinen mielenkiinto jälleen keskieuropalaista kirjallisuutta kohtaan. Lähtökohtaisesti parempaa estradia kuin Frankfurt tälle ei löydy. Joka tapauksessa teemamaavuoden voisi toivoa lisäävän suomalaisten kustantamoiden kiinnostusta tšekikirjailijoihin ja säteilevän myös niiden julkaisupäätöksiin tulevaisuudessa.

Tšekkiläinen impressionisti Antonín Slavíček

©KUVA: WIKIPEDIA

Eero Kettunen

Pariisi toimi impressionismin keskuksena 1800-luvun jälkipuoliskolla. Kaupungissa järjestettiin vuonna 1886 kahdeksas ja samalla viimeinen impressionismin aikalaisnäyttely, minkä jälkeen se haarautui eri suuntauksiksi. Samaan aikaan Prahassa tšekkiläisen taiteen 1800- ja 1900-lukujen vaihteen huippunimi **Antonín Slavíček** aloitteli taiteilijanuraansa. Tuolloista kultaista kaupunkia ei tietenkään voi verratakaan Pariisiin tai edes Wieniin, jossa **Gustav Klimtin** sukupolvi oli lyömässä läpi taidekentällä. Tästä huolimatta Slavíčekistä kehittyi puhdasverinen myöhäsimpressionismin edustaja.

Antonín Slavíček syntyi Prahassa 16.5.1870 ja kuoli syntymäkaupungissaan 1.2.1910. Hän oli yliopistovirkamiehen **Jan Slavíčekin** ja hänen vaimonsa **Pavlinan** neljäs lapsi. Oppikouluvuosinaan 1881–1885 nuori lahjakkuus osallistui opinahjonsa lehden toimittamiseen, ja rohkeni jo tuolloin haaveilla läpimurrosta suuren yleisön tietoisuuteen piirustuksillaan. Setänsä avustuksella hänen oli mahdollista matkustaa Müncheniin vuosiksi 1886 ja 1887 opiskelemaan taidetta ja elämää.

Münchenin vuosiensa jälkeen Slavíček kirjoittautui Prahan taideakatemiaan, jossa hän opiskeli maisemamaalausta **Julius Mařákin** johdolla. Mařák kehotti oppilastaan suorittamaan ylioppilastutkinnon. Kuumaverinen nuori taiteilija keskeytti opintonsa taideakatemiassa pariinkin kertaan ajautuessaan vastahankaan opettajansa kanssa, mutta palasi aina takaisin ruotuun enimmäkseen tunnekuohun mentyä ohi. Vuonna 1888 sydänsurujen riuduttama nuorimies vietti aikaa määriläisessä luostarissa benediktiiniveljien parissa.

Vuosina 1894–1899 Slavíček osallistui taideakatemian järjestämille retkille Prahan ympäristöön, mis-

Antonín Slavíček.

sä maalattiin ulkoilmassa. Vuonna 1886 hän oleskeli Veltrusyssa, jossa hän maalasi intensiivisesti. Asemansa vakiinnuttanut taiteilija liittyi Mánes-taiteilijaseuraan vuonna 1898. Mařák kuoli lokakuussa 1899, minkä jälkeen Slavíček johti puoli vuotta Prahan taideakatemiaa. Hän haki Mařákin jälkeensä jättämää professuuria, mutta häntä ei valittu virkaan, koska akatemia lakkautti maisemamaalauksen osaston.

Vuosina 1903–1905 Slavíček asui Kamenický u Hlinskassa, josta kirjailija **Karel Václav Rais** oli löytänyt ystävälleen talon. Slavíček olisi halunnut ostaa talon omakseen, mutta tähän hänen varansa

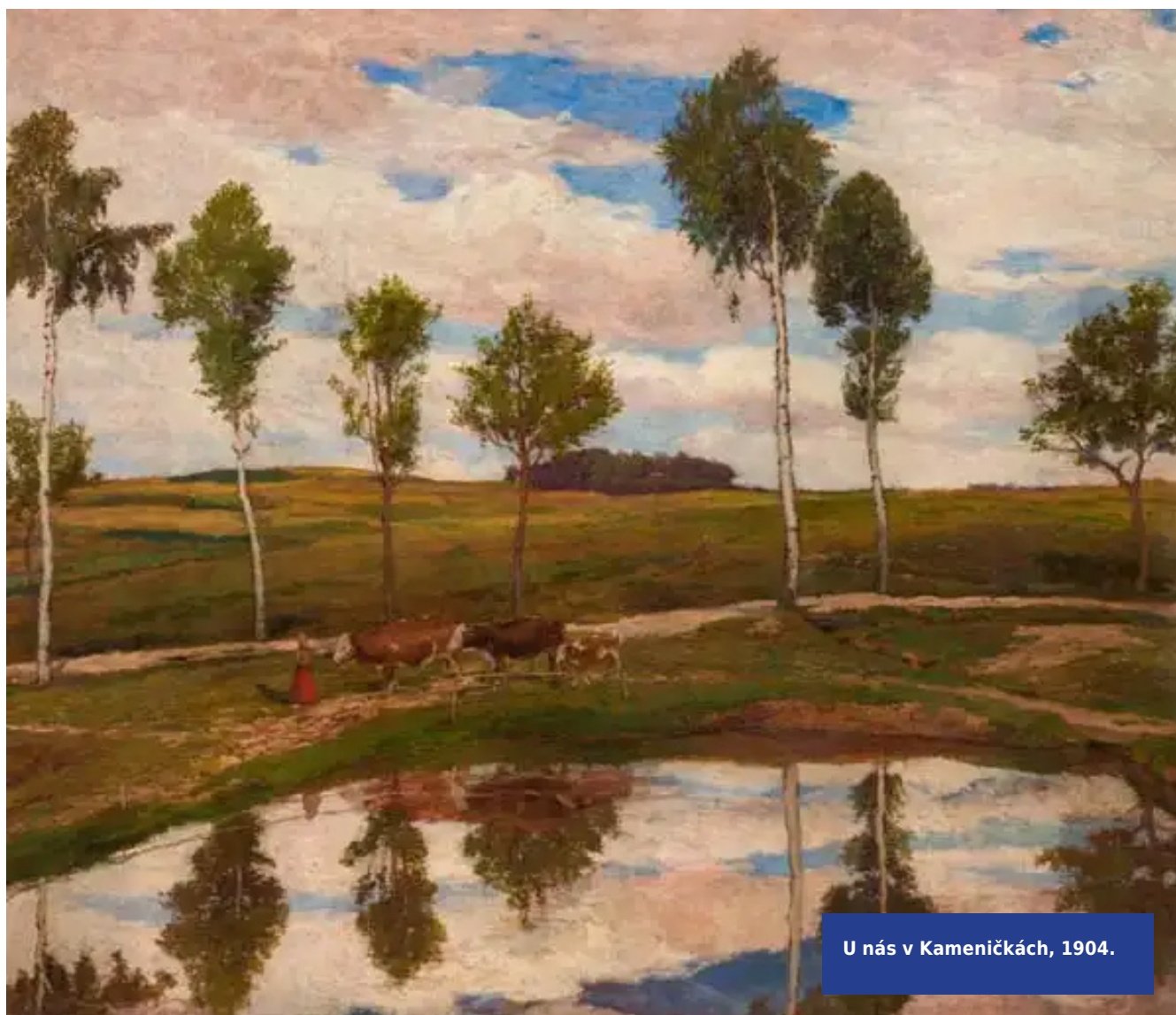
eivät riittäneet. Hän kuitenkin oleskeli myöhemmin paikkakunnalla, jossa syntyi Slavíčekin kuuluisa teos *Meilläpäin Kameničkyssä* (U nás v Kameničkách).

Slavíčekin tärkeä ystävä oli mesenaatti ja taiteenkeräilijä **August Švagrovský**. Miehet tutustuivat vuonna 1903. Tämän ystävyssuhteen ansiosta Švagrovskýn kotikaupungissa Roudnice nad Labem modernin taiteen museossa on merkittävä kokoelma tšekki-impressionistien töitä.

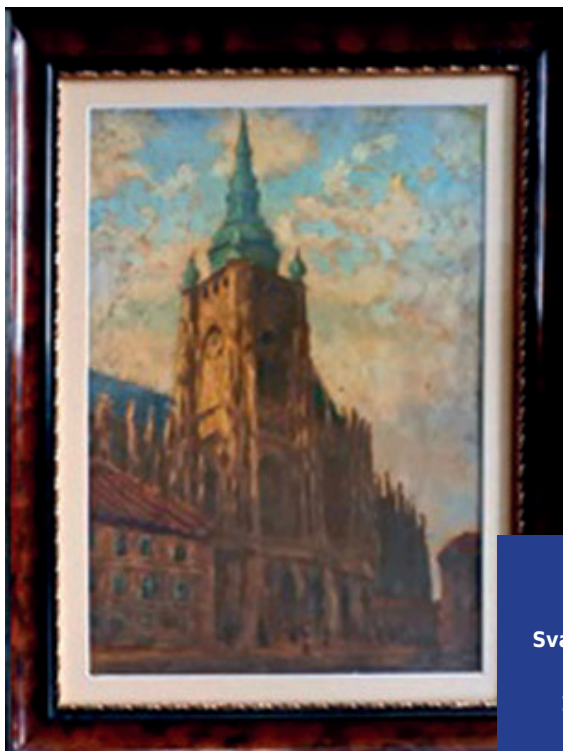
Vuonna 1907 Slavíček teki opintomatkan Pariisiin. Tämän matkan jälkeen hän asettui asumaan Prahaan Holešovicen kaupunginosaan lähelle Letnáa. Keväällä 1909 Slavíček vietti aikaansa sairastuneen vaimonsa kanssa Dubrovnikissa, jonka kalliolla hän

mursi kätensä. Matkan jälkeen Slavíček oleskeli Německá Rybnássa Orlické-vuorilla. Siellä hänen oikea puolensa halvaantui. Halvaantumista seurasi pitkä toipilasaika. Slavíček yritti maalata vasemalla kädellään, mutta pensselinjälki ei tyydyttänyt mestaria. Pettyneenä oman lahjakkuutensa valumisesta hukkaan hän tappoi itsensä 1.2.1910. Antonín Slavíček on haudattu Prahaan Olšanyn hautausmaalle. Slavíčekiä jäi suremaan hänen leskensä **Bohumila** heidän kolmen yhteisen lapsensa kanssa. Leski tosin avioitui uudestaan jo saman vuoden elokuussa **Herbert Masarykin** kanssa, joka oli Tšekkoslovakian ensimmäisen presidentin **T.G. Masarykin** poika, ja joka oli kuulunut Slavíčekin taiteilijaystäviin.

©KUVA: WIKIPEDIA

U nás v Kameničkách, 1904.

Dóm
Svatého
Víta,
1909.

Näyttää siltä, että Slavíčekin lahjakkuuden kukoistukseen puhkeamiseen vaikutti paradoksaalisesti hänen talousahdinkonsa sen jälkeen, kun häntä ei ollut nimetty Mařákin seuraajaksi Prahan taideakatemiaan. Hän nimittäin maalasi tuolloin *Tuulen* (Vítr, 1900), jossa pensselinjälki on mahdollisimman vapautunutta. *Puutarhamuurissa* (Zahradní zed', n. 1900) taiteilija käytti modernia tilakäsitteitä, jossa kohde nähdään laajakuvana. Tekniikka herättää katsojassa vaikutelman kuvatun aiheen läheisyydestä, jopa mahdollisuudesta astua sisään kuvaan. Slavíčekin maalaukset paljastavat taiteilijan tunne-elämän, ja näin ne ylittävät impressionismin sellaisena kuin se yleensä käsitetään. Maalaamisen ohella tšekkimestari oli myös intohimoinen lukija, jota kiinnosti kuvaamiensa seutujen paikallishistoria ja paikallisten ihmisten elämä.

Vuonna 1902 Slavíček maalasi lehtimies **Jan Herbenin** kutsusta Hostišovissa, missä hän kohtasi uu-

Záhradní
zed', 1902.

Ve Veltruském parku, 1896.

denlaisia maisemia. Hostišovissa hänellä oli tapana aloittaa maalaaminen taivaasta, mikä sitten mahdollisti saavuttaa yhtenäisen ja samalla elävästi kuultava väripinta. Tällä matkalla syntyi Slavíčekin perusteema, joka pohjaa maan ja taivaan dialogiin. Näiden kahden elementin välissä kypsyy kultainen viljasato kesäisillä pelloilla. Matkaa seuranneina vuosina Slavíček loi kanoniset kuvat tyyppillisestä tšekkiläisestä maaseudusta.

Syyskuussa 1903 Slavíček vieraili näyttelyssä, jossa esittäytyi pohjoissaksalainen Worpswedin taiteilijayhteisö. Sen esimerkin innostamana hän halusi luoda samanlaisen yhteisön Tšekin maaseudulle. Niinpä kesällä 1905 hänen rinnallaan Kameničkyssa maalasivat **Otakar Nejedlý, Herbert Masaryk ja Jan Angelo Zeyer**. Slavíčekin kohtalona oli kuitenkin yksinäinen taistelu itselleen asettamien liian korkeiden vaatimusten kanssa.

Merkittävän osan Slavíčekin tuotannosta muodostavat kuvat Prahan kaupunkiympäristöstä. Uransa

alussa hän oli arastellut kuvata syntymäkaupunkiaan, mutta suuri pastellityö *Sateinen ilta* (Deštivý večer) vuodelta 1902 osoittaa hänen kykynsä vangita metropolin runollisuuden. Hän maalasi myös sarjan kuvia Prahan Vanhastakaupungista. Niiden syntymän taustalla oli pyrkimys tallentaa näkymiä Vanhastakaupungista ennen sen suurisuuntaista uudistamista. Esimerkkinä näistä maalauksista mainittakoon *Mariánské náměstí* (1906). Slavíček onnistui vangitsemaan Prahan rantakatujen, aukioiden, kujien, puistojen ja torien tunnelmat luonnoksiinsa, joista hän työsti myöhemmin suuria maalauksia. Ne edustivat tšekkiläistä modernia taidetta myös ulkomailla.

Slavíček pyrki huipentamaan Praha-aiheisten maalaustensa sarjan työhön Pyhän Vítuksen katedraalista (*Dóm Svatého Víta*, 1908–1909). Hän tavoitteli työllään synteisiä tradition ja modernin välillä, sillä hän ei nähnyt niitä toistensa vastakohtina. Taiteilija oli tyytymätön lopputulokseen, mutta Dubrovnikissa oleskelunsa aikana hän maalasi taulun, jossa hän

Deštivý večer (Letná v dešti), 1902.

ehkä ratkaisee vaikeutensa yhdistää kirkkaat värit arkkitehtuuriin (Meri Dubrovníkin lähellä, Marina Ill — Moře u Dubrovníku). Matkaa kuitenkin seurasi tragedia, joka liian varhain päätti Slavíčekin elämän ja taiteilijanuran.

Vítr, 1900.

Deštivý večer, Mariánské náměstí, Ve Valtruském parku, Vítr ja Záhradní zeď ovat Eero Ket-tusen ottamia kuvia kirjasta "Tšekkiläiset sesesionistimaalarit". Kaikki edellä mainitut teokset kuuluvat Tšekin kansallisgallerian kokoelmiin.

Mariánské náměstí, 1906.

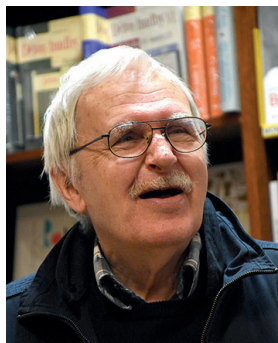
Urban

Mornštajnová

Bellová

Kratochvíl

Tučková

Tšekkiläistä nykykirjallisuutta Kairaamo-kustantamolta

Uusi pienkustantamo Kairaamo on erikoistunut Suomessa katveeseen jääneeseen kirjallisuuteen. Kustantamo on julkaissut muutaman viime vuoden aikana neljä tšekkiläistä nykyromaanin: **Bianca Bellovén** *Järvi*, **Jiří Kratochvílin** *Kettu naiseksi*, **Alena Mornštajnován** *Hana* ja *Hiljaiset vuodet*. Vuodenvaihteen 2024–25 molemmiin puolin ilmestyvät suomeksi **Kateřina Tučkován** *Viimeinen jumalatar* sekä **Miloš Urbanin** *Seitsemän kirkkoa*.

Bianca Bellová vieraili mm. Helsingin kirjamesseilla lokakuussa 2024. Bianca Bellová on kustantamo Kairaamon kotisivujen mukaan "taitava tarinankertoja, joka nostaa teoksissaan rohkeasti esiin aikakautemme hämmäntävimpiä kysymyksiä ja suurimpia teemoja". Kesäkuussa 2024 Kairaamo julkaisi Bellovén palkitun romaanin *Järvi* (suom. **Susanna Rätty**), joka on saanut vuonna 2017 *Magnesia Litera* - Vuoden kirja-palkinnon sekä Euroopan Unionin kirjallisuuspalkinnon, lisäksi 2023 myös EBRD:n kirjallisuuspalkinnon.

Prosaisti, esseisti ja näytelmäkirjailija Jiří Kratochvíl (synt. 1940) joutui 1970-luvun alussa kommunistihallinnon asettamaan julkaisukielttoon ja aloitti kirjallisen uransa uudelleen samettivallankumouksen jälkeen. Maailmankuulu, jokin aika sitten edesmennyt **Milan Kundera** luonnehti Kratochvílin proosaa suurimmaksi tapaukseksi tšekkiläisessä kirjallisuudessa vuoden 1989 jälkeen. Kairaamo julkaisi syksyllä 2024 Kratochvílin *Magnesia Lite-*

ralla palkitun romaanin *Kettu naiseksi* **Eero Balkin** suomentamana.

Alena Mornštajnová on Kairaamon perustamisen teoksillaan sytyttänyt kirjailija. Mornštajnová on kirjoittanut kuusi romaania ja kolme lastenkirjaa, ja hänen teoksiaan on myyty pelkästään Tšekin tasavallassa noin 680.000 kappaletta. Kairaamo on julkaissut Mornštajnoválta romaanit *Hana* (2023) ja *Hiljaiset vuodet* (2024), molemmat on suomentanut Susanna Rätty.

Kateřina Tučková on lumoavien, jännittävien tarinoiden kirjoittaja, mestarillinen faktan ja fiktion yhdistäjä, monipuolisen sielullisen ilmaisun ja ainutlaatuisten teemojen kuvaaja. Kairaamo julkaisi vuoden 2024 lopulla Tučkován palkitun romaanin *Viimeinen jumalatar*. Tučková on saanut mm. Josef Škvorecký -palkinnon 2012, *Magnesia Litera* - Lukijoiden palkinnon 2013 sekä *Premio Salerno Libro d'Europa* -palkinnon vuonna 2018.

Miloš Urban on tšekkiläisen goottilaisen kirjallisuuden mestari, joka on saavuttanut kansainvälistä mainetta mystisillä romaaneillaan. Urban yhdistää teoksissaan historiaa, rikoksia ja yliluonnollisia elementtejä. Urbanin tunnetuin teos, murhamysteeri *Seitsemän kirkkoa* sijoittuu Prahan Uuteenkauunkiin ja sen salaperäisiin kirkkoihin. *Seitsemän kirkkoa* ilmestyy Kairaamon kustantamana suomeksi keväällä 2025.

Prahan neljä kuuluisaa defenestraatiota

©KUVA: WIKIPEDIA

Kapina Böömissä puhkeaa: Prahan kolmas defenestraatio vuonna 1618

(jatkoa edellisestä numerosta)

Heikki Larmola

Prahan kolmas defenestraatio on näistä kaikkein kuuluisin. Se johti välillisesti ensimmäiseen eurooppalaiseen suursotaan, jota kutsutaan 30-vuotiseksi sodaksi. Oikeastaan 30-vuotinen sota oli paljon muutakin. Se ei ollut pelkästään katolisten ja protestanttien välinen kamppailu, vaan sarja eriasteisia valtataisteluja ja konflikteja, joita välillä soviteltiin ja joka muuttui alkuperäisestä Rooman kirkon ja erilaisten protestanttien välisestä valtakamppailusta kaikkien sodaksi kaikkia vastaan. Uskonto oli alun perin lähes pelkkää erilaisten valtapyyteiden kuorutusta, säätyjen ja pikkuruhtinaiden sekalaista sotaa katolista, keisarillista Habsburgien keskusvaltaa vastaan. Kun siihen liittyi vielä 1620-luvulla Alankomaiden vapaustaistelu Espanjaa vastaan, 30-vuotinen eurooppalainen sota paisui kaikkiaan 80 vuotta kestäneeksi maailmansodaksi, jota käytiin, paitsi Amerikan mantereen ja Karibian alueilla, myös Kaakkois-Aasiassa.

Böömin säätyjen kapina puhkesi 23. toukokuuta vuonna 1618 kolmannella Prahan defenestraatiolla. Se oli, kuten mainitsin, lähtölaukaus rykelmälle eurooppalaisia konflikteja, joita kutsutaan yhteisnimmellä 30-vuotinen sota, kun Böömin kapinan kukistamisen jälkeen sota levisi Saksan alueelle. Ainakin

Karel Svoboda'n maalaus, 1844.

yhtä paljon, jollei enemmänkin kuin vallitsevasta uskontunnustuksesta, kyseessä oli säätyjen, etenkin aateliston ikiaikainen halu hallita hallitsijan sijasta. Prahan ensimmäinen defenestraatiohan oli aloittanut hussilaissodat lähes 199 vuotta aikaisemmin. Yhteistä näille kahdelle konfliktille oli myös feodalismien kamppailu uudenaikaisempaa keskitettyä hallitsijanvaltaa vastaan. Sen sijaan hussilaisten taborilaisten jo 1400-luvun alussa esiin tuomia demokraattisia pyrkimyksiä ei ollut enää edes mausteena 1600-luvulla kiehuneessa keitoksessa.

Oikeastaan sota levisi melko pian myös Saksan ulkopuolelle, kun Alankomaiden protestanttisen tasavallan (Hollannin) ja Espanjan välillä solmittu välirauha päättyi vuonna 1621. Alankomaat oli siihen mennessä käynyt vapautustaisteluaan Espanjaa ja sen hallitsemia katolisia Alankomaita (nykyistä Belgiaa) vastaan siihen mennessä jo yli puoli vuosisataa. Tällöin sodan lonkerot laajenivat myös muihin maanosiin Länsi-Intiaa, Indonesiata ja Brasiliata myöten, kun pohjoisten, protestanttisten Alankomaiden eli Alankomaiden tasavallan (Hollannin) sota- ja kaap-

Ludvík-siipi Prahan linnapalatsin eteläsivulla.

parialukset kävivät menestyksellisesti Espanjan hopealaivojen kimppuun.

Edelleen sota laajeni sekä Pohjois- että Lounais-Eurooppaan, kun ensin Tanska, ja sitten Ruotsi liittyivät sotaan keisaria vastaan, puhumattakaan siitä, että katolinen Ranska liittyi kuningas **Ludvig XIII:n** ja ennen kaikkea hänen pääministerinsä kardinaali-herttua **Armand-Jean du Plessis de Richelieun** johdolla sotaan tukeakseen protestant-

teja ja samalla Ranskaa jo 1500-luvulta periytyneen valtapolitiikan mukaisesti heikentääkseen Habsburgien mahtia sekä lounaassa että koillisessa. Sitä ennen Ranskan oli pantava omat protestanttinsa eli hugenottinsa kuriin, koska nämä olivat ikään kuin valtio valtiossa. Sen jälkeen Ranska saattoi ryhtyä avustamaan Euroopan muita protestantteja. Tämä oli epäilemättä Ranskalle tarpeen, jotta se välttyisi joutumasta kahden kiihkokatolisen Habsburg-hal-

litsijan valtakunnan Espanjan ja saksalais-roomalaisen keisarikunnan pihteihin. Aikansa etevintä ja Euroopan ehkä ensimmäistä modernia valtiomiestä kardinaali Richelieutä tunnetusti kiinnosti paljon enemmän "raison d'état" (moderni valtiojärki) kuin edustamansa katolinen uskontokunta, vaikka hän olikin sen korkea-arvoinen hengellinen ruhtinas.

Ei varmaan mennä kovinkaan harhaan, jos 30-vuotisen sodan yhteydessä puhuttaisiin varhaisesta maailmansodasta. Useat tutkijat väittävät sen tuloksena Westfahlenin rauhassa (v. 1648) syntyneen modernin valtiojärjestelmän, jota on tavalla ja toisella horjutettu aivan viimeisinä vuosikymmeninä kaksinaapaisen, poliittisen maailmanjärjestyksen murenuttua, kun Neuvostoliitto ja sen johtama liittokunta romahtivat. Valtio on saanut rinnalleen useita muitakin kansainvälisessä politiikassa toimivia yksiköitä. Vielä 1600-luvun alussa ei ollut moderneja valtioita, vaan ne olivat enemmän tai vähemmän säätyjakoon perustuneita feodaalisia poliittisia kokonaisuuksia,

©KUVA: PETTERI PEURANEN

Novoměstská radnice, yksi defenestraatioiden tapahtumapaikoista 600 vuotta myöhemmin.

joissa ruhtinaallinen keskusvalta oli melko hämärä, vaikka edistyneimmissä jo kulttuurisesti tehtiin pesäeroa keskiaikaan. Kaikkein pisimmällä kehityksessään kohti keskusvaltaista valtiota oli Ranskan kuningaskunta sen jälkeen, kun hugenotit oli lopullisesti nujerrettu. Kaikkein hajanaisin oli saksalaisten "Pyhä roomalainen keisarikunta".

Espanja oli vielä 1600-luvun alkupuolisella Euroopan voimakkain valtio kaikkine merentakaisine siirtomaineen ja katolisen politiikan esitaistelijalla valmiina toimimaan missä päin Eurooppaa tahansa "kerettiläisten" likvidoimiseksi. Espanjan mahti ja varallisuus perustui juuri siirtomaihin, joista se riisti vapaasti jalometalleita, erityisesti hopeaa, sekä laivastoon, joka niitä kuljetti. Tuohon aikaan myös siirtomaamahti Portugali kuului Espanjaan. Vain välimatkat estivät espanjalaisia marssimasta Euroopassa tarpeeksi kauas pohjoiseen tai itään. Lisäksi espanjalaisten poliittinen vaikutusvalta niin saksalais-roomalaisen keisarikunnan katolisissa osissa kuin Itävallan perintömaissa ja siis myös Böömin kuningaskunnassa oli huomattava. Keisarien hovissa oli koko 1600-luvun vaikuttanut voimakas espanjalaismielinen puolue, jota johtivat Espanjan lähettiläs ja paavin nuntius. Ja olivathan sekä keisari että Espanjan kuningas samaa Habsburg-sukua. Euroopan mahtisuvun, Habsburgien keskinäiset sukusiteet moninkertaistivat katolisten voiman. Vaikka koko suku oli vannoutuneita katolisia, paavit eivät olleet useinkaan kovin iloisia heidän menestyksestään. Uhkasihan heidän mahtinsa sulkea paavin eurooppalaisen valtapoliitiikan ulkopuolelle. Niin saksalais-roomalainen keisari kuin Espanjan kuningas olivat myös katolisen vastauskonpuhdistuksen esitaisteloita, jotka turvautuivat vastauskonpuhdistuksen poliittisesti ehkä voimakkaimpaan järjestöön, jesuiittoihin. Erityisesti kolmikymmenvuotisen sodan alussa keisariksi valittu **Ferdinand II** oli vielä kiivaampi katolinen kuin 1600-luvun alkupuolen Espanjan kuninkaat.

Myös moderni kansallisuusaate sai odottaa vielä jonkin aikaa syntymistään: esimerkiksi tšekkejä tai pikemmin böömiläisiä olivat tuohon aikaan vielä kaikki Böömin kuningaskunnan asukkaat. Eikä kieli-kään ollut samalla tapaa kuin nykyisin etnisiä ryhmiä toisistaan erottava tekijä. Alppien pohjoispuolella eri palkkasoturijoukkoja tai armeijoita sotaa käy-

Jan Žižkan
ratsastajapatsas
Prahassa.

vällä alueella Saksassa ja Böömissä yhdisti komentoikielenä käytetty saksa. Ei Böömin protestanttisten säätyläisten armeija ollut tästä poikkeus, toisin kuin legendaarisen **Jan Žižkan** ja hänen johtamiensa hussilaisarmeijoiden aikana.

Mutta 1600-luvun alkupuolen säätyläisarmeija ei ollut taistelutahdoltaan ja -kyvyiltään verrattavissa 1400-luvun alkupuolen hussilaisiin. Böömin säätyjen kapinasta keisari Ferdinand II:ta vastaan ei syntynyt samanlaisia kansallisyylpeyttä hehkuttavia legendoja hussilaisten taistelusta Saksan ja Unkarin kuningasta ja myöhempää keisaria **Sigismundia** vastaan. 1600-luvun protestanttisten säätyjen on täytynyt alun perin uskoa mahdollisuuksiinsa, koska kapinalippuja olisi tuskin muuten nostettu.

Tuolloin 23.5.1618 marssi siis noin sadan hengen vahvuinen kulkue radikaalin kreivin **Jindřich Matyáš Thurnin** johdolla Prahan linnaan keisarin sikäläisen edustajan paikallisen neuvoston kansliaan. Siellä he heittivät ikkunasta ulos kaksi keisarillista paikallista käskynhaltijaa tai neuvosherraa **Vilém Slavata z Chlumcen** ja **Jaroslav Bořita z Martinicin** sekä heidän sihteerinsä **Filip Fabriciusin**, joka edusti keisarillis-kuninkaallista sihteerinä **Pavel Michnaa**. Pari muuta paikalla ollutta

neuvosherraa säästyivät käsittelyltä. He putosivat kuitenkin linnan vallihautaan, lantakasaan, joten he säilyivät hengissä. Vilém Slavata z Chlumce ruhjoutui kuitenkin pahasti, Jaroslav Bořita z Martinic selvisi lievemmillä vammoilla, mutta sihtööri Filip Fabriciuksella oli onnea: lantakasa pehmensi pudotusta niin, että tämä säästyi vammoilta. Niinpä Fabricius pääsi karkuun ja kiirehti heti Wieniin ilmoittamaan tapauksesta.

Tätä oli edeltänyt maaliskuussa 1618 ei-katolisten säätykokous, joka toimitti valituksen hallitsijalle, että tämä oli rikkonut hänen edeltäjänsä **Rudolf II:n** antamaa keisarillista asetusta uskonnonvapaudesta, ja vaati säätykokouksen kutsumista koolle toukokuun 1618 lopulla. Edellisen vuoden lopussa oli nimittäin hajotettu Prahan katolisen arkkipiispan maalle rakennettu protestanttinen kirkko. Keisarillisella asetuksella kaikki ei-katoliset pyhät rakennukset oli asetettu katolisen kirkon valvontaan. Ei-katolisia harmitti myös keisarillisen käskynhaltijan vallanhalu ja sensuurin kiristäminen.

Protestanttien säätykokous vetosi keisariin myös, jotta näiden säätyjen sallittaisiin kokoontua uudelleen toukokuun (1618) lopussa. Keisari **Matthias II** oli yleensä pyrkinyt varomaan lisäämästä poliittisia

Hollantilainen
aikalaispiirros
vuodelta 1618.

jännitteitä ja uskonnollisia konflikteja valtakunnassaan, mutta nyt hän ärtyi ja kielsi kaikki kokoukset. Keisarillisen kirjeen oli muotoillut Wienin katolinen arkkipiispa kardinaali **Melchior Khlesl**. Niinpä tšekkien ei-katolisten säätyjen kokous pidettiin keisarin kiellosta huolimatta ensin *Karolinumissa*, josta siirryttiin miehissä Prahan linnaan käskynhaltijan pakeille.

Kun keisarilliset neuvosherrat oli heitetty ikkunasta, paikalla olleet säätyjen edustajat valitsivat 30-jäsenisen direktorion uudeksi hallitukseksi. Kukin sääty, ylimykset, ritarit ja porvarit olivat siinä yhtäläisesti edustettuina. Direktorion johtoon tulivat **Václav Vilém z Roupova** sekä ylimpänä sotilasjohtajana kreivi Jindřich Matyáš Thurn. Heti päätettiin mobilisoida koko Böömi sotilaalliseen valmius-tilaan. Lähes koko Böömi onnistuttiinkin saamaan haltuun, vain Plzeň lännessä sekä Český Krumlov ja České Budějovice etelässä pysyivät Habsburgeille uskollisina.

Vuonna 1618 Böömin kuningaskunnassa puhjennutta konfliktia protestanttien ja katolisten välillä kutsutaankin tšekkien historiassa yleisesti säätyjen kapinaksi tai kansannousuksi (*České stavovské povstání*), "*povstání*"-sanaa kun voi käyttää kum-

massakin merkityksessä. Kapina lieene parempi ilmaus kuin kansannousu, koska jo keskiajalta lähtien niin Böömin kuningaskunnassa kuin muuallakin Euroopassa ylimmät säädyt, aatelisto etunenässä, pyrkivät rajoittamaan hallitsijan valtaa omat luokkaetunsa mielessään, jos marxilaista yhteiskunta-analyysiä hyödynnetään. Joka tapauksessa aikalaiskirjailija ja historioitsija **Pavel Skála z Zhoře**, joka joutui sittemmin lähtemään maanpakoon katolisten keisarillisten voittoa, luonnehti tapahtumaa jälkeen päin "ovien avaamiseksi sitä seuranneelle kurjuudelle ja tapainturmelukselle".

Tietenkin Wienistä lähetettiin Prahaan heti kesäkuun alussa keisarillinen viestinviejä, jonka tarkoituksena oli selvittää, mitä oikein oli tapahtunut. Hän ei kuitenkaan enää voinut tehdä mitään, koska kapi-nallisten johto, direktorio, oli valmis tekemään tilit selviksi keisarillisen paikallishallinnon kanssa. Keisarin valta Prahassa päättyi.

Keisari Matthias II:n vielä eläessä kapinaa ei varsinaisesti suunnattu suoraan hallitsijan persoonaa vastaan. Mutta kun hän 20.3.1619 kuoli, vallan otti käsiinsä hänen serkkunsa **Ferdinand Steiermarkilainen**, jolle se tosin oli jo luvattukin, jolloin vihollista ei enää tarvinnut kaukaa hakea. Uusi hallitsija,

hallitsijanimeltään Ferdinand II, oli kiihkokatolinen, joka ei ollut valmis mihinkään kompromissiin kapi-nallisten kanssa. Mutta eivät nämä jääneetkään mi-tään sopimuksia odottelemaan, vaan kieltäytyivät heti hyväksymästä häntä hallitsijakseen.

Vielä kesällä 5.6.1617 Böömin eli varsinaisen Tše-kin säätyvaltiopäivät olivat hyväksyneet, eivät siis va-linneet, Ferdinandin kuninkaakseen. Protestanttien eri suuntaukset eivät nimittäin päässeet sopimuk-seen yhteisestä ehdokkaasta: kalvinistit ja veljesyh-teisön (Jednota bratrská) edustajat olisivat jo tuolloin halunneet kuninkaaksen Pfalzin kalvinistisen kreivin ja vaaliruhtinaan, kun taas luterilaiset olisivat kan-nattaneet uskonveljeään Saksin herttuaa **Johann Georgea**. Koska tšekit olisivat muuten pitäneet kiinni perinteisestä vaalikuninkuudesta, ei hyväksy-minen heidän mielestään merkinnyt samanlaista si-toutumista lojaliteettiin uutta katolista kuningastaan kohtaan. Nyt maaliskuun 1619 lopulla Matthiaksen seuraajana Ferdinand pääsi näyttämään todellisen karvansa. Rauha ei ollut enää säilytettävissä. Sotaa oli siihen mennessä käyty jo paikallistasolla Böömin ja Itävallan alueella jo edellisestä kesästä saakka.

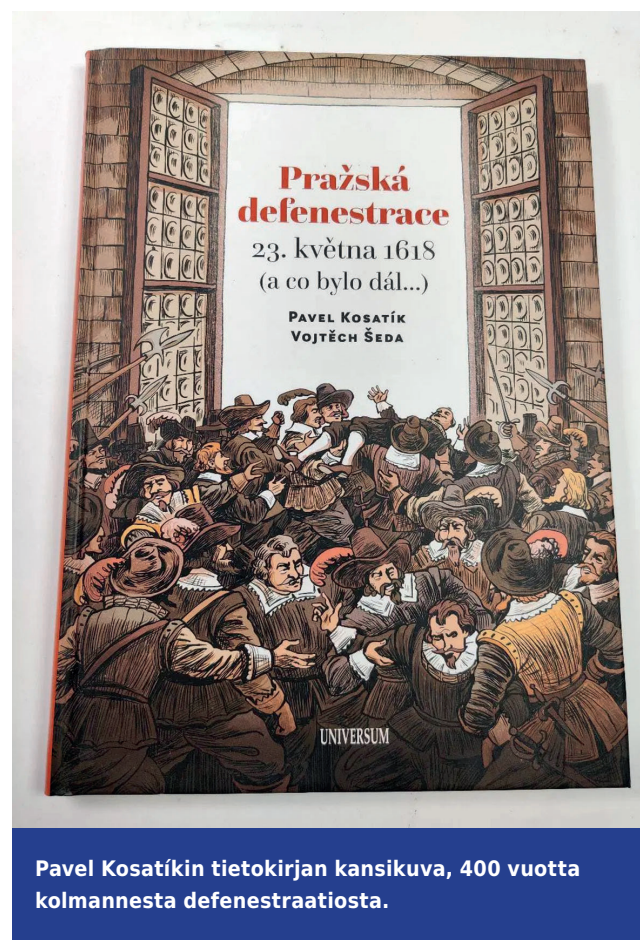
Vielä kesällä 1617, kun Ferdinand oli juhlallises-ti kruunattu Böömin kuninkaaksi, mikään kapina ei näyttänyt maata uhkaavan. Määrin säädyille oli ollut tärkeintä, että Ferdinand uutena hallitsijana oli lupautunut säilyttämään territorion kaikki sii-henastiset etuoikeudet ja vapaudet uutena Määrin markkreivinä, mitkä tämä oli vahvistanutkin saman vuoden syyskuun alussa. Määri oli jo ainakin hussi-laissodista lähtien ollut varsinaista Böömiä eli Tšek-kiä katolisempi. Samanlaiset lupaukset Ferdinand oli antanut myös Sleesialle sekä Ylä- ja Ala-Lausitzille.

Kaikki lupaukset peruttiin 8.11.1620 käydyn Bílá Horan taistelun jälkeen, kun katolisen liigan ja kei-sarillisten joukkojen yhdistyneet voimat murskasivat kertakaikkisesti protestanttisen säätyläisarmeijan. Kaikki Böömin kuningaskunnan provinssit palautet-tiin ruotuun ja niiden protestanttiset säädyt alistet-tiin Habsburg-keisarin ja saksalaisen ylhäisaateliston valtaan. Useimmat protestanttien johtajat teloitet-tiin, jolleivät he joko suostuneet palaamaan katolisen Rooman kirkon helmaan tai onnistuneet lähtemään ajoissa maanpakoon. Kuuluisin maanpakolainen lie-nee ollut kasvatustieteen isä, Tšekin eurooppalainen suurmies ja protestanttisen böömiläisen ja määräiläi-

sen veljeskunnan (Unitas Fratrum) viimeinen piispa **Jan Ámos Komenský**. Esimerkiksi YK:n kasva-tus-, tiede- ja kulttuurijärjestön, UNESCO:n perus-kirjan useat ideat perustuvat Komenskýn ajatuksille.

Säätyläisten kapinaa ja 30-vuotista sotaa seuran-nutta tšekkien ja määräiläisten historian routakautta voi kutsua vielä paremmin perustein sortokaudeksi kuin Venäjän keisarikunnan **Nikolai II:n** hallituk-sen Suomessa soveltamaa ”valtakunnallistamista” vajaa 300 vuotta myöhemmin. Sitä paitsi se kesti huomattavasti kauemmin kuin vastaava kansallinen konflikti Suomessa. Böömin kuningaskunnassa alis-tajana olivat saksankielisen Habsburgien Wienistä hallitsema Rooman keisarikunta ja sen saksalaiset virkamiehet. Kun taas venäläisten kansallinen alis-taminen jäi vain yritykseksi, kun koko keisarikunta alkoi horjua perustuksillaan ja sortui kohta ensim-mäiseen maailmansotaan.

© KUVU: WIKIPEDIA

Pavel Kosatíkin tietokirjan kansikuva, 400 vuotta kolmannesta defenestraatiosta.

